

Norges Indskrifter med de ældre Runer.

Udgivne

for

Det Norske Historiske Kildeskriftfond

ved

Sophus Bugge.

4de Hefte.

Christiania.

A. W. Brøgers Bogtrykkeri.

1898.

Nordre Trondhjems Amt.

32. Hammeren.

Literatur. Utrykt. Brev fra Overlærer K. Lossius til Prof. O. Rygh, dateret 27 Juli 1897; med et Gnidebillede af Indskriften. — Brev fra K. Lossius til S. Bugge, dateret Trondhjem 26 Aug. 1897. — Bemærkninger om Indskriften af Prof. O. Rygh samt Tegning med Bemærkninger af S. Bugge, nedskrevne paa Stedet 26de Juli 1898. Papiraftryk tagne samtidig af O. Rygh. Alt i Runearkivet i Kristiania.

Trykt. K. Lossius „Arkæologiske Undersøgelser i 1897“ S. 4 f., i Det kgl. norske Videnskabers Selskabs Skrifter 1897, Trondhjem (med Tegning).

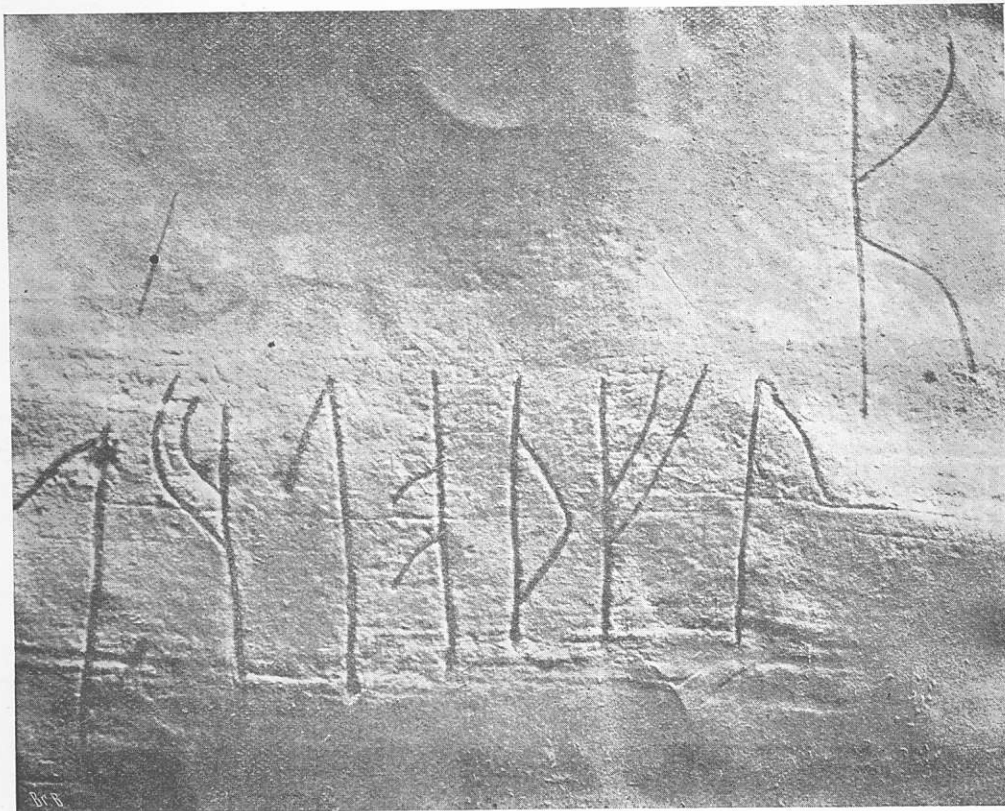
Grundlag for Behandlingen. Undersøgelser af Originalen i Forbindelse med Prof. O. Rygh og Overlærer K. Rygh; Gnidebilleder og Papiraftryk samt de under „Literatur“ nævnte Meddelelser.

Tegning. S. 374 meddeles Indskriften i halv Størrelse i Autotypi efter Photographi af et Papiraftryk, hvis Træk er udfyldte med Blyant af Udgifveren.

Denne Indskrift, som her skal behandles, er indridset paa en svagt skraanende 48 Cm. bred og omtrent lige høi Flade i en Fjeldvæg paa Opsiden af Veien langs Stranden mellem Hammerens Meieri og Viset, ca. 100 Alen øst for Grinden mellem de Eiendomme, som tilhøre Hammeren (Matr. Gaards-Nr. 120) og Viset (Gaards-Nr. 119), paa den førstnævnte Gaards Grund, i Solberg Sogn, Beitstadens Pgd., 8—9 Km. NV. for Stenkjær. Stedet vender mod SSO. Indskriften findes 1,83 M. fra Veien og staar lidt over Mandshøide, saa at man netop kan række op i den med Haanden. Veien, som ikke er meget gammel, gaar her lige ved Fjordbredden (ca. 2 M. over Fjæren).

Indskriften blev opdaget Sommeren 1897 af Kaptein Herdal, som blev opmærksom paa nogle Streger i Fjeldet, idet han kjørte forbi. Den blev først nærmere undersøgt i Juli 1897 af Overlærer K. Lossius, Kaptein Herdal og Stud. philol. Th. Petersen i Forening, og derpaa 26de Juli 1898 af Prof. O. Rygh, Overlærer K. Rygh og S. Bugge.

Berget er af temmelig blød Skifer, hvori der er mange smale Kvarstgange. Runerækken løber nogenlunde horizontalt fra V. til Ø. og er 22 Cm. lang mellem de yderste Spidser af Kvistene i begge Ender. Runerne er ikke indhuggede, men ifølge Prof. O. Rygh sandsynlig skaarne med et skarpt Kvarststykke; ved Forsøg frembragtes med et saadant stykke let ganske lignende Træk andensteds paa Berget.

Runetrækkene er smale (af 3 Mm's Bredde) og ikke meget dybe; de danne rene, i Bunden glatte Furer.

Indskriften bestaar af 7 Runer i samme Række samt af én Rune oppe over den Rune, som er længst til høire i Rækken. Alle Runer er tydelige, undtagen en Skraastreg nede paa Runen længst til venstre (se i det følgende).

De 7 førstnævnte Runestaves Høide skifter fra 8,2 Cm. (Staven yderst til venstre) til 6 Cm. (Staven yderst til høire). Jeg tæller Runerne i det følgende fra venstre til høire.

Rune 1 er en lodret Stav, fra hvis Top der gaar en skraa Streg ned mod venstre. Til høire Side af den lodrette Stav sees nedentil en Skraastreg. Den begynder 1,2 Cm. til høire for Staven, et godt Stykke nedenfor dennes Midte, og gaar nedad mod venstre henimod den lodrette Stavs Basis. Denne Skraastreg er svagere end ellers Runekvistene i Indskriften og navnlig i sin nedre Del, nærmest ved den lodrette Stav er den utydelig. Hvorvidt den nedentil naar helt ind til den lodrette Stav lidt ovenfor dennes Basis, er ikke ganske sikkert.

Denne Skraastreg har Overlærer Lossius og de, der sammen med ham undersøgte Indskriften, antaget for ridset, og de har læst Rune 1 som 1. Prof. O. Rygh opfattede derimod Rune 1 som 1. Han havde, før han saa Indskriften og da han kun kjendte den af Lossius's Tegning, dannet sig den Mening, at der er en tilsigtet Parallelisme mellem Ƴ 1 til høire og de to Runer længst til venstre, af hvilke han læste Rune 1 som 1¹⁾. Efter at have seet Indskriften erklærede han, at Skraastregen nede til høire ikke er ridset.

Uagtet Skraastregen paa høire Side af første Runes lodrette Stav er, som foran nævnt, noget svagere end Indskriftens øvrige Streger og uagtet den nedentil er meget utydelig, kunde jeg ikke se andet end at Skraastregen var ridset, navnlig syntes dette mig tydeligt ved dens øvre Del²⁾. Jeg er derfor efter Trækkene tilbøielig til at læse Rune 1 som 1.

Hergjengives Runen i fuld Størrelse i Autotypi efter Photographi af et Papiraftryk, hvis Træk ikke er blevne paa kunstig Maade fremhævede.

At min Læsning stemmer vel overens med andre Eiendommeligheder ved Indskriften, skal jeg i det følgende søge at vise.

Rune 1 gaar meget længere ned end de følgende Runer, under hvilke Fjeldvæggen buger sig ud.

Rune 2, som er vendt mod venstre, afviger fra den sædvanlige Form af f derved, at Kvistene er meget krumme. Kvisten længst til venstre gaar høiere op end den indre Kvist og høiere op end Staven.

Rune 3 er 1, d. e. efter min Mening 1 vendt mod venstre.

Rune 4 er 1 a. Kvistene er lidt krumme. Øverste Kvist gaar ud fra den lodrette Stav langt nedenfor dennes Top.

Rune 5 er 1 1 med kantet Sidestav, som danner en Trekant.

Rune 6 Ƴ f af sædvanlig Form, vendt mod høire. Kvistene har en ganske anden Form end paa Rune 2.

Rune 7 1 1 vendt mod høire.

1) At der skulde være tilsigtet en Parallelisme mellem Rune 1—2 og Rune 6—7 forekommer mig usandsynligt allerede af den Grund, at Rune 2 er ganske anderledes formet end Rune 6, og det aabenbart med Vilje.

2) Skraastregens Utydelighed i dens nedre Del er vistnok tildels bevirket ved nogle betydningsløse horizontale Striber, som her er i Fjeldet.

Oppe til høire paa skraa over Rune 7 er indridset et Tegn, som ligner en latinsk K, men med krumme Sidestreg, som ikke slutte sig sammen. Dette Tegn er 9 Cm. høit. Der er en Afstand af 2,8 Cm. mellem Basis af dette Tegns Stav og Toppen af Staven paa Rune 7, hvilken Top rager lidt høiere op. En Prik eller liden Grube mellem Hovedstavens og Sidestavens Basis i Tegnet oppe til høire syntes baade Prof. Rygh og mig tilfældig.

Oppe over Rune 1 sees en Streg, som begynder 3,3 Cm. fra Toppen af Rune 1 og gaar opad svagt skraanende mod høire. Denne Skraastreg, som er mere uren end de andre Rids, betegnes af Lossius som „muligens naturlig“ og antoges af O. Rygh for betydningsløs. Ogsaa jeg finder dette sandsynligst. Nogle smaa Fordybninger eller Prikker i Nærheden af denne Skraastreg er vist ikke tilsigtede.

I Nærheden af Indskriften er der flere andre Fordybninger og Rifter, som ligeledes maa ansees for betydningsløse.

Det gjælder nu først at bestemme, om Indskriften er skreven med den kortere eller med den længere Rækkes Runer; om den er fra den kristne Middelalder eller om den er fra den hedenske Tid.

Runeformerne synes mig at vise, at Hammeren-Indskriften ikke, som Prof. O. Rygh mente, kan være fra Middelalderen.

Rune 5 har en aldeles tydelig og sikker Form, nemlig þ med Sidestav, som danner en Trekant. Denne Runeform er ikke brugelig i de med den kortere Rækkes Runer skrevne norske Indskrifter, som regelmæssig har þ med afrundet Sidestav¹⁾.

I den med den kortere Rækkes Runer skrevne Indskrift paa Forsa-Ringen i Helsingland findes vistnok en lignende Form af þ-Runen ved Siden af afvigende Former. Men herved er at mærke dels, at Formen der tildels er bestemt ved det, at Runerne er indslaaede i en Jærning; dels, at Forsa-Ringens Runeformer i mange Henseender afvige fra de Runer, som brugtes i Norge i den kristne Middelalder. Derimod er þ, den Form af þ, der stemmer overens med den, som findes paa Fjeldet ved Hammeren, sædvanlig i Indskrifter, som er skrevne i Norge og andensteds med den længere Rækkes Runer. Væsentlig samme Form af þ-Runen som i Hammeren-Indskriften findes saaledes i Indskrifterne fra Belland, Reistad, Aagedal (her sandsynlig 2 Gange), By (1 Gang; Runen er anden Gang paa denne Sten lidt afvigende); Ødemotland (3 Gange)²⁾.

¹⁾ Afskrifter af en Indskrift, som fandtes under Prædikestolen i Neslands Kirke i Telemarken, har þ med kantet Sidestav; men disse Afskrifter kan være unøjagtige.

I enkelte andre Indskrifter, som er skrevne med den kortere Rækkes Runer, synes þ-Runen tildels at være kantet, men dog ikke, som her i Hammeren-Indskriften. Saaledes ifølge en Afskrift paa en Kljaasten fra Berg i Værdalen.

²⁾ Fremdeles findes þ med kantet Sidestav i Danmark i Indskrifterne fra Straarup, Torsbjærg (paa en Dopsko), paa flere Bracteater, f. Ex. Nr. 59 hos Stephens; jfr. Rune 3 paa Valby-Amuletten.

þ med kantet Sidestav i Sverige i Indskrifterne fra Vånga, Skärkind. Endelig i Indskrifter med den længere Rækkes Runer fra England; paa Bracteateat Nr. 8 fra Hannover. Paa den større Nordendorf-Spænde; paa Spænden fra Charnay.

Ogsaa i enkelte meget gamle Optegnelser med den kortere Rækkes Runer findes undertiden denne Form af þ-Runen; saaledes i Abecedarium Nordm.

Runeformen þ beviser altsaa efter min Mening, at Indskriften paa Fjeldet ved Hammeren ikke er fra den kristne Middelalder, men er ældre.

Herfor taler ogsaa Rune 4. Vistnok kan man ikke efter nærværende Indskrift paa Forhaand bestemme, hvorvidt *óss-* eller **ansuk-*Runen paa Runeristerens Tid normalt havde Kvistene vendte mod høire eller venstre, da Rune 3 er vendt mod venstre, Rune 5 mod høire. Men Rune 4 har lidt krummede Kviste, hvilket ikke forekommer ved *óss-*Runen i norske Indskrifter fra Middelalderen. Det samme er derimod Tilfældet ved *óss-*Runen i Indskriften med den længere Rækkes Runer fra Kinneved i Vestergötland (Stephens III, 21).

Jeg tror derfor, at Indskriften ved Hammeren er ældre end norske Indskrifter med den sædvanlige Form af den kortere Rækkes Runeskrift.

Dette stemmer fuldstændig overens med Læsningen af Rune 1 som 1, der efter Trækkene synes mig den rette. Hvis Rune 1 er 1, maa Indskriften være skreven med den længere Rækkes Runer eller være en Overgangsindskrift fra den nærmest følgende Tid.

Ganske den samme Form, som Rune 2 har, véd jeg ellers ikke at have seet. En saadan enestaaende Runeform er mindre paafaldende i en Indskrift fra den førhistoriske Tid end i en Indskrift fra den kristne Middelalder. Desuden er at mærke, at bl. a. Gimsø-Indskriften, som er en Overgangsindskrift fra tidlig i 9de Aarh., har Runen *f* med krumme Kviste.

Endelig taler Brugen af Venderuner¹⁾ ved Siden af Runer, som er vendte mod høire, vistnok ikke afgjørende, men dog snarest for, at Indskriften er en Overgangsindskrift eller en Indskrift fra Slutningen af den Tid, da man brugte den længere Rækkes Runer. Thi netop i flere af de ældste Indskrifter med den kortere Rækkes Runer forekomme Venderuner.

Gimsø-Indskriften er skreven med den kortere Rækkes Runer, men kan kaldes en Overgangs-Indskrift, da den har enkelte Runeformer, som sædvanlig kun findes i Indskrifter med den længere Rækkes Runer. Den maa læses fra venstre mod høire, men har dog flere enkelte Runer, som er vendte mod venstre. Saaledes bl. a. i Ordet *aft* ʀ for *t* og to Gange *u*-Runen med Krumstaven vendt mod venstre (første *u* i *kunstu* og *u* i *pausg*).

Skee-Stenen fra Bohuslen, hvis Indskrift jeg opfatter som en Overgangs-Indskrift og henfører til anden Halvdel af 8de Aarh., har paa to Sider Indskrift som skal læses fra venstre, paa én Side Indskrift som skal læses fra høire, og paa den fjærde Side 3 Linjer hvis Forhold til hverandre paa Stenen jeg her ikke skal angive:

ʀ ʀ ʀ ʀ ʀ
 ʀ ʀ ʀ ʀ ʀ
 ʀ ʀ

(Runen længst til høire i anden Linje er tvivlsom og skal maaské stryges). Dette læser jeg:

uniz faipi ft imun.

¹⁾ Om Venderuner jfr. Liljegren Run-Lära S. 30.

Af Indskrifter med den kortere Rækkes Runer, som ved Siden af gammel-dags Eiendommeligheder har Venderuner, kan fremdeles eksempelvis nævnes en Indskrift fra Caithness i Skotland; Indskriften paa Flatdal-Stenen, Telemarken; en efter min Mening meget gammel Indskrift paa et Træstykke fra Sørengen, Oslo.

Vi har ingen Grund til paa Forhaand at antage Indskriften paa Fjeldet ved Hammeren for meningsløst Rabbel; men naar vi skal søge at læse og tolke den, møder os straks den Vanskelighed, at Indskriften ikke kan være ligefremt og fuldstændigt Udtryk for en sproglig Mening. Dette se vi bl. a. af Rune 5—7 hvad enten vi læse disse fra venstre $\bar{p}\bar{f}\bar{l}$ eller fra høire $l\bar{f}\bar{p}$.

At Runeristeren ved forskellige Afvigelser fra ligefrem Skrivemaade har villet vanskeliggjøre Forstaaelsen af Indskriften, maa slutes baade af den nævnte Sammenstilling af Rune 5—7 og deraf, at nogle Runer er vendte mod høire, andre mod venstre; fremdeles deraf, at Tegnet over Rune 7 ikke er nogen sædvanlig enkelt Rune. Den Tolkning, som jeg i det følgende giver, er ikke mere end en Formodning.

En Nøgle til Læsning og Tolkning finder jeg i R. 4, 5, 6. Jeg tror, at vi tør læse disse fra høire, uagtet R. 5, 6 er vendte mod høire. Et ensartet Forhold har vi ved *unir* paa Skee-Stenen; se ovenfor S. 377. Jeg læser Rune 4, 5, 6 som $f\bar{p}a$. Det ligger nær at tolke dette som en forkortet Skrivemaade af en til oldn. *fáða* „(jeg) skrev“ svarende Form. Thi man venter netop et Ord af denne Betydning her, hvis Indskriften overhoved har nogen sproglig Mening. Og den nævnte Tolkning støttes derved, at vi andensteds finder en tilsvarende forkortet Skrivemaade. I Ødemotland-Indskriften betyder $f\bar{p}i$, som jeg har udfyldt $f(ahi)\bar{p}i$ eller $f(ai)\bar{p}i$, d. s. s. oldn. *fáði* (Norg. Indskr. I 255).

Her kan ogsaa nævnes den hos Stephens Run. Mon. I 208—23 udgivne Indskrift paa en Træstav fra Konghell.

Denne Stav er ifølge Rigsantikvar Hans Hildebrand, hvis Kopi af Indskriften her vedføies, en Ten (slända).

Dennes Indskrift er i ethvert Fald bleven feilagtig tolket af Stephens.

Jeg formoder, at det er en Indskrift med den kortere Rækkes Runer, men temmelig gammel, kanské fra c. 900. De to indbyrdes overensstemmende Tegn længst til venstre og til høire, som bestaar af to lodrette Stave, mellem hvilke der er to korte Skraastreger, holder jeg for Ornament, som angiver Indskriftens Begyndelse og Slutning. Da alle Indskriftens Runer er vendte mod venstre, skal den vistnok læses fra høire, ligesom jeg læser Hammeren-Indskriften fra høire. Begge Indskrifter har forkortet Skrivemaade.

De 4 første Runer i Konghell-Indskriften er *mkfþ*, hvilket jeg tolker $m(i)k f(a)\bar{p}(i)$ „mig skrev“. Ogsaa i Etelhem-Indskriften er „mig“ skrevet *mk*. Det

er paa Konghell-Staven altsaa Indskriften, som er ment ved „mig“. Dette støtter min Tolkning af Hammeren-Indskriften.

Slutningen af Konghell-Indskriften kan jeg ikke sikkert læse eller tolke; man maa deri søge et Navn i Nominativ, Subjekt for $f(a)\beta(i)$. Der synes at være skrevet: k^*k^*f , men 2den og 4de Rune i dette Navn har en Form, som ellers ikke kjendes. Det synes at være Binderuner. Tør man gjætte paa $\widehat{kaun}k\widehat{ul}f$ og forstaa dette som et Mandsnavn $G\widehat{ongul}f(x)$?

Jeg gaar nu tilbage til Hammeren-Indskriften.

Jeg slutter af Læsningen $f\beta a$, at Indskriften skal for de Runers Vedkommende, som staar i samme Række, læses fra høire mod venstre. $f\beta a$ kræver et Navn i Nominativ som Subject. For at finde dette vender jeg mig først til Tegnet over Rækken til høire.

Dette Tegn, som ikke i Form stemmer overens med nogen enkelt sædvanlig Rune, synes at være dannet ved Forening af to u-Runer, hvis Krumstave er adskilte fra hinanden; nederst \cap u i sin regelrette Stilling, øverst \cap vendt op og ned. Jeg skal i det følgende søge at vise, hvorfor Runeristeren har skrevet Tegnet saaledes.

Af det foregaaende slutter jeg, at vi i Indskriften, som skal læses fra høire, maa begynde med Tegnet over Rune 7: u og derefter læse Rune 7 og saa 6, 5, 4, o. s. v. Vi faar altsaa: $ulf\beta a$. Dette læser jeg som $ulf(f)\beta a$ og forstaaer det som $Ulf\alpha f\acute{a}da$ „jeg Ulv skrev“.

Rune 6 f skal læses to Gange, først som f i første Ord og derpaa som Begyndelsesbogstav i andet Ord. Jeg antager ikke, at Nominativmærket α var faldt ud i Udtalen mellem de to f'er (jfr. $\acute{u}lfi$ Lok. 39 for $\acute{u}lfr-gi$). Men jeg formoder, at Mangelen af α er at forklare af den forkortede Skrivemaade, saa at Runeristeren udelod α , fordi det af Sammenhængen let kunde udfyldes. For denne sidste Opfatning taler Konghell-Indskriften, i hvilken man til Slutning synes at maatte tænke Nominativmærket $-x$ til.

For den forkortede Skrivemaade jfr. ogsaa $tualrauba\alpha$ paa Røk-Stenen a L. 3, hvilket synes at maatte forstaaes som $tua(x ua)rauba\alpha$. Paa Bække-Stenen i Jylland, som gjennemgaaende har forkortet Skrivemaade, er skrevet $m\beta u$ for $m\beta ur$. I Runverser Nr. 157 (Nerike) er skrevet $ua\beta$: $t\beta$: for $uar\beta$: $t\beta r$::; i Nr. 158 (Østergötl.) man : $mist$: $unipik$: for $mana$: $mistr$: $unipikr$:

$f\beta a$ viser baade ved Brugen af dette Verbum og ved Valget af første Person hen til en Tid, som ligger bagenfor den kristne Middelalder. Det er snarest at udfylde enten $f(ai)\beta a$ eller $f(a)\beta a$ og er opstaaet af $faihido$. Se om dette Verbum Norg. Indskr. I. S. 82—85, 197, 254 f., 360, 362.

Et a opstaaet af \bar{o} i Stavelse, som ikke har Hovedtone, forekommer bl. a. allerede i $runar$ Istaby. Jfr. $tiade$ Aagedal (Norg. Indskr. I, 199).

Da Formen af Rune 5 og flere andre Eiendommeligheder i Hammeren-Indskriften har vist os, at den ikke kan være fra den kristne Middelalder men maa være ældre, stemmer det hermed vel overens, at vi i Indskriften, som jeg i det foregaaende har antaget, har Runen \uparrow . Om denne Runes Brug i andre norske og fremmede Indskrifter se Norg. Indskr. I S. 111 f., 117—148. Den findes ellers

i flere sene Indskrifter med den længere Rækkes Runer. Saaledes paa By-Stenen, som jeg har henført til Midten af 7de Aarh.; paa Krogsta-Stenen i Upland fra omtrent samme Tid (I 128—130); paa den lille danske Valby-Sten (I 130—132), hvis Indskrift snarest er fra 8de Aarh., og paa Qvarntorp-Stenen i Østergøtl., hvis Indskrift, som jeg sætter til anden Halvdel af 11te Aarh., efterligner bl. a. sene Indskrifter med den længere Rækkes Runer.

Runen \mathfrak{L} er et Vokaltegn, som synes at have betegnet snart en *i*-Vokal, snart en *e*-Vokal, nemlig den Vokal, hvormed Runens Navn (**īwar*, **īhar*, **ēr*) begyndte. I Hammeren-Indskriften gjengiver jeg \mathfrak{L} ved *i*.

Rune 4 læser jeg ligesom Rune 6 dobbelt, først som Enderune i \mathfrak{fpa} , derpaa som første Rune i følgende Ord. Vi faar altsaa: *alfi*.

Men endnu er der ét Tegn i Indskriften, som jeg ikke fuldstændig har gjort Rede for, nemlig Tegnet over Rune 7. Jeg har læst den *u*-Rune, der danner Tegnets nedre Del, som Indskriftens første Bogstav *u*. Men Tegnet bestaar af to *u*-Runer, af hvilke den øverste *u*-Rune er vendt op og ned. Denne sidste synes ikke at kunne komme til Anvendelse uden som Indskriftens sidste Bogstav. Jeg læser derfor efter $\mathfrak{f}\mathfrak{p}$, d. e. $\mathfrak{f(a)}\mathfrak{p(a)}$, følgende Runer, som jeg i Gjengivelsen vender mod høire: $\mathfrak{f}\mathfrak{r}\mathfrak{p}\mathfrak{L}\mathfrak{N}$ *alfiu*. Indskriften kan da opfattes som en Ring, hvis to Ender slutte sig sammen i Tegnet over Rune 7.

Dermed, at sidste *u*-Rune i Hammeren-Indskriften er vendt op og ned, kan sammenlignes, at Runen \mathfrak{N} sidst i Ødemotland-Indskriftens Række *a* er vendt op og ned, efter min Formodning for at antyde, at Indskriften fortsættes i Række *b*, hvis Runer er vendte op og ned i Forhold til *a* (Norg. Indskr. I 258). Jfr. ogsaa den Maade, hvorpaa Runen \mathfrak{f} er anbragt for sig paa Fonnaas-Spænden (I 67). Mærk tillige den *u*-Rune i Tørviken B, som er vendt op og ned (I 287, 294).

$\mathfrak{f}\mathfrak{r}\mathfrak{p}\mathfrak{L}\mathfrak{N}$ læser jeg *alfiu*. Her forekommer \mathfrak{f} endnu i Betydningen *a*, ikke, som regelret i den kortere Rækkes Skrift, i Betydning af nasalt *g*. Ligesaa har \mathfrak{f} bevaret den ældre Betydning paa Vatn-Stenen (i Ordet *faiu*); fremdeles paa Upsala-Øksen (Norg. Indskr. I 177); paa Skee-Stenen (i Ordet *faiþi*), og undertiden endnu senere.

Ogsaa denne Brug af *óss*-Runen støtter den Mening, at Hammeren-Indskriften er ældre end den kristne Middelalder.

alfiu tolker jeg som oldn. **Elfi*, Dat. sg. af Kvindenavnet *Elfr*. Dette forekommer oftere som andet Led af sammensatte Kvindenavne: *Þórelfr* o. s. v. (Norg. Indskr. I 198). Det usammensatte Kvindenavn *Elfr* har O. Rygh med Sandsynlighed formodet i Gaardnavne; se Norske Gaardnavne paa de i Registeret under *Elfr* anførte Steder. Usammensatte beslægtede Personnavne er ags. *Ælf* m., oldtysk *Albi*, *Albo* m., *Albe* f.

elifi paa Aagedal-Bracteaten er efter min Tolkning (I 198 f.) samme Ord i Accus., men brugt som Appellativ i Betydning „Alvekvinde“.

Dativendelsen *-iu* i *alfiu* svarer til oldn. *-i*, got. *-jai*. Nærmest staar den oht. Endelse *-iu* (i *suntiu*, *minniu*, *diubiu* og fl.). At *u* er bevaret i Udlyden endnu i en saa sen Indskrift som den paa Fjeldet ved Hammeren, synes ikke meget paafaldende, da vi paa Vatn-Stenen har fundet 1ste Ps. Indic. *faiu* „jeg skriver“.

f i *alfiu* er opstaaet af tonende *b*; jfr. mht. *elbe*¹). Ensartet er *f* i *elifi* Aagedal og i *alaifu* By (I 198). Jfr. Norg. Indskr. I 131. Da *i*-Omlyden allerede er udtrykt i *elifi* paa Aagedal-Bracteaten, er det sandsynligt, at *a* i *alfiu* ikke blev udtalt som rent *a*, men som en af *a* ved Indflydelse af det følgende *i* opstaaet æ-Vokal, for hvilken man ikke havde noget eget Tegn.

Den hele Indskrift læser jeg altsaa:

ᚱᚢᚠᚦᚱᚱᚢᚦᚢᚱ

ulfþalfiu,

d. e. *Ulfz fāða* (eller: *fāida*) *Alfiu* „Ulv skrev (disse Runer) for Elv“

En lignende Brug af Dativ findes paa Tjurkø-Bracteaten: *wurte runor . . heldar kunimudiu* „Held gjorde Runerne for Kunimund“. (Eller er *kunimudiu* her Dativ af et Kvindenavn med Stamme paa *-iō-*, ligesom *alfiu*?).

Af de 7 Runer, som i Hammeren-Indskriften er i samme Række, er alle de, som høre til Mandens Navn, vendte mod høire, uagtet de skal læses fra høire; alle Runer, som høre til Kvindens Navn, vendte mod venstre. Dette er vistnok gjort med Hensigt.

Vi maa nu slutte, at *a*-Runen normalt havde Kvistene til høire: ᚠ.

I hvad Forhold Runeristeren Ulv har staaet til den Kvinde Elv (Dat. *alfiu*), for hvem han siger sig at have skrevet Runerne, kan ikke sikkert bestemmes. Snarest kommer man til at tænke paa, at det har været en Pige han elskede, hvis Navn han saaledes har villet hædre. Han kan da med Flid have sammen-slynget sidste Rune i hendes Navn med første Rune i sit eget.

Tidsmærker i Skriften, som viser Ælde, er Brugen af Runen ᚠ; Runeformen ᚠ; sandsynlig *óss*-Runen med lidt krumme Kviste; mulig ᚠ med krumme Kviste. Fremdeles ᚠ som *a*-Rune.

Sproglige Tidsmærker, som viser Ælde, er Brugen af Verbet *fá*. Fremdeles den Omstændighed, at Runeristeren taler i første Person. Fremfor alt Dativformen paa *-iu*, hvis min Læsning og Tolkning af *alfiu* er rigtig.

Sproglige Tidsmærker, som viser, at Indskriften ikke er ældre end fra den sidste Tid, da man brugte den længere Rækkes Runer, er *ulf* uden *w* i Fremlyden²).

1) Det er fristende at opfatte ᚠ i ᚠᚢᚠᚦᚱᚱᚢᚦᚢᚱ som opstaaet derved, at Kvistene paa ᚠ er blevne krummede ved Efterligning af ᚠ, og at forstaa Runen som Tegn for det tonende *b* i Modsætning til ᚠ i *ulf* med ikke krummede Kviste, som Tegn for det tonløse *f*; jfr. tysk *wolf* i Modsætning til *elbe* og *ulf* paa Kärnbo-Stenen i Modsætning til *sialbr*. Men denne Tolkning er uden anden Støtte vel dristig.

2) Jeg finder det af flere Grunde utilraadeligt at læse Indskriftens Begyndelse som *uulf*, d. e. *Wulf*, og dens Slutning som *alfi*, d. e. Dativ af Mandsnavnet *Alfr*.

Fremdeles a (ikke o) i fpa; f i alfiu (dersom tredje Rune i Navnet ikke skal læses som Spiranten b). Kanské tør ogsaa den i Skrift forkortede Form ulf, (ikke ulfa) og fpa (ikke faihi- eller fahi-) her anføres.

Vidnesbyrd om yngre Skriftbrug er þ (ikke d) i fpa og ð med øverste Kvist langt nedenfor den lodrette Stavs Top.

Efter alle Tidsmærker henfører jeg Hammeren-Indskriften til Tiden omkring Aar 750. Den er, hvis dette er rigtigt, fra en Tidsalder, fra hvilken vi har meget faa Indskrifter bevarede. Den eneste Indskrift, som jeg vover at henføre til anden Halvdel af 8de Aarhundred, er den paa Skee-Stenen fra Bohus-Len.

Nord for Søndre Trondhjems Amt er hidtil ikke paavist nogen Indskrift, hvori den længere Runerækkes Skrift og det førhistoriske Runesprog findes i sin ældste nu kjendte Form.
